

B I B L I O T H E C A
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
T E V B N E R I A N A

2002

SEVERVS SOPHISTA ALEXANDRINVS

PROGYMNASMATA QVAE EXSTANT OMNIA

COLLEGIT
EDIDIT APPARATV CRITICO INSTRVXIT

EUGENIO AMATO

CVM INDICE GRAECITATIS
A BASTIEN KINDT CONFECTO

ACCEDVNT CALLINICI PETRAEI ET ADRIANI TYRII
SOPHISTARVM TESTIMONIA ET FRAGMENTA NECNON
INCERTI AVCTORIS ETHOPOEIA NONDVM VVLGATA

BEROLINI ET NOVI EBORACI
WALTER DE GRUYTER MMIX

☞ Gedruckt auf säurefreiem Papier,
das die US-ANSI-Norm über Haltbarkeit erfüllt.

ISBN 978-3-11-021885-5

Bibliografische Information der Deutschen Nationalbibliothek

Die Deutsche Nationalbibliothek verzeichnet diese Publikation in
der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten
sind im Internet über <http://dnb.d-nb.de> abrufbar.

© Copyright 2009 by Walter de Gruyter GmbH & Co. KG, D-10785 Berlin

Dieses Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt insbesondere für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

Printed in Germany
Druck und Bindung: Hubert & Co. GmbH & Co. KG, Göttingen

HOC VOLVMINE CONTINENTVR

Praefatio	VII
Librorum conspectus	LXII
Conspectus siglorum in apparatu laudatorum	LXVII
I. Severi Alexandrini narrationes.....	1
1. Narratio de viola.....	3
2. Narratio de Hyacintho	4
3. Narratio de Narcisso	5
4. Narratio de Arione	6
5. Narratio de Icaro	7
6. Narratio de Oto et Ephialte	8
II. Severi Alexandrini ethopoeiae	9
1. Briseidis ethopoeia	11
2. Achillis ethopoeia	12
3. Menelai ethopoeia.....	13
4. Hectoris ethopoeia.....	15
5. Herculis ethopoeia.....	17
6. Aeschinis ethopoeia	21
7. Aeschinis ethopoeia	23
8. Demosthenis ethopoeia	25
9. Pictoris ethopoeia	26
10. Eunuchi ethopoeia.....	29
III. Callinici sophistae testimonia et fragmenta	31
IV. Adriani Tyrrii sophistae testimonia et fragmenta.....	47
V. Anonymi ethopoeia meretricis redemptae	77
Index nominum et ethnicorum a Severo laudatorum.....	87

Index Severi Graecitatis	88
Severi editionum congruentiae	130
Callinici editionum congruentiae	132
Addendum	134

PRAEFATIO *

Severi Alexandrini¹ progymnasmata quae in libris manu scriptis exstant omnia numquam omnino edita sunt. Eis enim, quae cuncta

* Lectorem Severophilum moneo ut ei semper praesto sit ad hanc editionem explanandam liber cuius titulus est *I Progimnasmata di Severo di Alessandria (Severo di Antiochia?)*. *Introduzione, traduzione e commento* (Berolini-Novae Eboraci, W. de Gruyter, 2009), quem nuperrime vulgavi, discipulo meo, Ioanne-Luca Ventrella, adiutore, in collectione quae *Sammlung wissenschaftlicher Commentare* inscribitur.

¹ Auctor quis fuerit, ipse disputavi in Amato/Ventrella, *Progimnasmata*, op. laud., cap. I, ubi pro Severo illo (aa. CDLVI–DXXXVIII) patriarcha Anthiochiaei dixi, opinioni repugnans viri docti Otmari Schissel, cui in opusculo quod inscribitur «Severus von Alexandria. Ein verschollener griechischer Schriftsteller des IV. Jahrhunderts n. Chr.» (in *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* VIII, 1929/1930, pp. 1–13: 2–3) manifestum videtur Severum nostrum eundem esse ac Libanii discipulum, adversus quem rhetor Antiochenus orationem scripsit num. LVII Foerster (Κατὰ Σευήρου), quippe cum is, duobus annis postquam admissus erat, oratoria studia deseruisset, quo citius ad cursum forensem accederet deinceps in Aegypto et in urbe Constantinopolitana (vide praes. §§ 3–9 = IV, p. 151, 14–153, 8 Foerster). Huc accedit quod non raro Severi progymnasmata una cum Libanii progymnasmatibus in libris manu scriptis tradita sunt immo vero Antiocheno ipsi aliquando falso tributa (quod praes. ad ethopoeias num. 9 et 10 pertinet). Quominus tamen idem Libanii discipulus sit, praeterea obstant clausulae in verborum ambitu concludendo a Severo electae, quae ab eis, quas Libanius adhibuit, multum remotae sunt (vide ad rem M. Steinrück, «Éthos et rythme dans les éthopées de Sévère d’Alexandrie», in *ἩΘΟΠΟΙΙΑ. La représentation de caractères entre fiction scolaire et réalité vivante à l’époque impériale et tardive*, edd. E. Amato et J. Schamp, Salerni 2005, pp. 156–162, praes. 162; de clausulis Libanianis et Severianis, cf. W. Hörandner, *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*, Vindobonae 1981, pp. 54–60 et 68–71), necnon hiatus vitandi studium maius quam Libanianum (qua de re, cf. H. von Rohden, *De mundi miraculis quaestiones selectae*, diss., Bonnae 1875, pp. 39–41; J. Markowski, *De Libanio Socratis defensore*, diss., Vratislaviae 1910, pp. 176–177; G. Pietsch, *De Chorio Patrocli declamationis auctore*, diss., Vratislaviae 1910, pp. 48–67). Antea vir doctus I. A. Fabricius (*Bibliotheca Graeca* [...], curante G. Chr. Harles, VI, Hamburgi 1798², p. 53) Severum sophistam progymnasmatum auctorem opinatus est eundem habendum esse ac consulem ordinarium a. CDLXX Messium Phoebum Severum, cuius mentionem fecit Photius in *Bibl.* cod. 242: vixit sub imperatore Anthemio

(aa. CDLXVII–CDLXXII) necnon in Alexandria vitam transegit in otio, «philosophans – ut e *Su(í)dae* loco (Σ 182) constare possumus – cum larga variorum librorum copia viros autem doctrina praestantes, si quis alius, ad se facile pertrahere norat» (de hoc viro, qui inscriptionibus testibus praefectus Urbi ac patricius fuit necnon ad harenam amphitheatri Flavii reficiendam contulit, vide O. Seeck, s.v. «Severus» [n. 43], in *RE* II A/2, 1923, coll. 2006–2007; J. R. Martindale, in *The Prosopography of the Later Roman Empire*, II, Cantabrigiae 1980, pp. 1005–1006; D. Henning, «Messius Phoebus Severus und die Chronologie der praefecti Urbi unter Kaiser Anthemius (467–472)», in *ZPE* CVIII, 1995, pp. 145–158, praes. 147–152; eund., *Periclitans respublica. Kaiser und Eliten in der Krise des Westromischen Reiches 454/5–496 n. Chr.*, Stuttgartiae 1999, pp. 88–90, 160, 169–169).

Utrumque se habent ista (denique enim utrum noster Severus idem ac Severus ille Libanii discipulus fuerit an Severus ille Anthemii aetate consul ordinarius, non magis diiudicare ausim quam Schissel ipse), esse sane Severum nostrum sophistam declamantem ea aetate, qua tertia quae nunc dicitur ars sophistarum floruit, usu patet formarum, praepositionum vocabulorumque, quae ex posteriorum scriptorum dictione sumpta sunt vel omnino novicia. Exempla selecta enumero haecce: 1) narr. 4 (inscr. et l. 6): Ἀρίωνα pro Ἀρίωνα (cf. Eutecn. v, 16, 20 Papathomopoulos; Choric. *op.* 8, 8 Foerster-Richtsteig; etc.); 2) ethop. 3 (l. 8–9): ἐπικουφίζειν τοῦ δυστυχήματος solus (nam Them. *or.* 16, 19 [212C] δυστυχήματα ἐπεκούφισεν habet); 3) ethop. 4 (l. 17): ἐναποστάζειν (alterum exemplum in Lib. *decl.* 4, 1, 1 Foerster invenitur tantum; deinde in Phot., *Bibl. cod.* 128 [96b, 2] et Theod. Best., *Laud. s. Enphem.* 12, 80 Halkin); 4) ethop. 5 (l. 14): ἀπορεῖν πρὸς + acc. (cf. K. Mistakis, *The Language of Romanos the Melodist*, Monaci 1967, p. 118, § 226); 5) ethop. 7 (l. 5): παρὰ + acc. ad rogatum *ubi* respondens (cf. F. Boulenger, *Essai critique sur la syntaxe de l'Empereur Julien*, Parisiis 1922, p. 98; vide etiam app. ad l.); 6) ethop. 10 (l. 13): προέρχομαι, i.e. “producor”, “nascor” (cf. Olympiod. *VPlat.* 1; *Geop.* XIV, 22, 6). Huc accedit quod Severus vocabula vel iuncturas ad verborum structuram pertinentes aliquot adhibet quae tantum apud scriptores christianos inveniantur vel ad res christianas attinent: 1) ethop. 2 (l. 3): ἐπισφραγίζειν act. + διὰ (cf. *Mart. Polyc.* 1, 1, 2–3 Musurillo; [Cyrill.] *Mystag.* 5, 18, 7 Paris-Piedagnel; Eliam[?] in *Cat.* 124, 19–20 Busse [auctorem verisimile christianum esse suspicatus est L. G. Westerink, *Introduction*, in L. G. W., J. Trouillard et A. Ph. Segonds, edd., *Prolégomènes à la philosophie de Platon*, Parisiis 1990, p. xxxvi]); 2) ethop. 4 (inscr.): συγγεύομαι (alterum litterarum exemplum in Epiph. *ep. ad Eus.* p. 206, 20 Holl tantum invenitur); 3) ethop. 7 (l. 15): ἀπωθησάμην pro ἀπεωσάμην vel ἀπωσάμην (alterum invenitur litterarum exemplum ap. Macar. *Monog.* III, 8, 4 et 26, 10 Goulet tantum; nam D. C. xxxviii, 28, 5

primus et ultimus in opere illo quod *Rhetores Graeci* inscribitur Chr. Walz^{ius} vir de Graecis rhetoribus optime meritus edidit a. MDCCCXXXII p. Chr. n.², desunt ethopoeiae duae, quarum altera falso inter Libanii ethopoeias usque ad annum MCMXXXV iacuit³, altera a me ipso inventa editaque est duos iam abhinc annos⁴. Quam ob rem ipse, cum sophistae Alexandrini memoriam fere oblitteratam

nunc ἀπώσῃ editur; de re, vide E. Amato, «Noterelle critico-testuali ai *Progimnasmí* di Severo Alessandrino», in *AC* LXXIV, 2005, pp. 189–194: 193); 4) ethop. 4 (l. 18): νόμον ἀγαπᾶν (cf. LXX Ps. 118, 97, 113, 127; 119, 163; etc.; locis ex quibus iunctura ista litterarum monumenta christiana pervasit omnia praeter Iul. C. Gal. fr. 58, 2 et 72, 5 Masaracchia, a Cyrillo tamen Alexandrino tradita; 5) ethop. 7 (l. 3): οἰκτ(ε)ίρομαι med. + acc. (cf., e.g., Bas. PG LXXXV, col. 152, 41; Theodoret. *Comm. in Is.* 7, 782 Guinot; PG LXXX, col. 645, 7); 6) ethop. 5 (inscr.): μορφήν ἀρνεῖσθαι (cf. Iustinian. C. *monoph.* 93 [de Apollinario Manichaeoque]; Sophron. *Narr. miracul. ss. Cyri et Joannis* 36, 6 Fernández-Marcos; deinde Theod. Stud. ep. 259, 19 Fatouros).

² Vide infra, pp. XXI et XLI–XLVII.

³ De ethopoeia Libaniana num. 26 Foerster (= Sev. ethop. 10) agitur. Primus Severo eam adsignavit sine argumentis certis O. Schissel, «Rhetorische Progymnasmatik der Byzantiner», in *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* XI, 1934–1935, pp. 1–10: 6 n. 1, repugnans opinioni viri docti K. Orinsky, qui vero in dissertatione sua *De Nicolai Myrensis et Libanii quae feruntur progymnasmatis* (Vratislaviae 1920) pro Nicolao Myrensi dixerat (cf. E. Richtsteig, cens. in *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* II, 1921, p. 209); secuti sunt H. Hunger, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner*, I, Monaci 1978, p. 109 et Chr. Heusch, *Die Achilles-Ethopoie des Codex Salmasianus. Untersuchungen zu einer spätlateinischen Versdeklamation*, Paderbornae 1997, p. 35; cf. etiam J. Glettner, «Severos von Alexandria. Ein verschollener griechischer Schriftsteller des IV. Jahrhunderts n. Chr. III», in *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* IX, 1930/1931 et 1931/1932, pp. 96–103: 100–101. Argumenta firmiora stabilioraque adtulerunt deinceps Hörandner, *Der Prosarhythmus*, op. laud., p. 69 et E. Amato, «L'autore dell'εὐνοῦχος ἐρῶν (Ps.-Lib., ethop. 26 Foerster) ed il più antico frammento in prosa di etopea d'autore», in *Approches de la Troisième Sophistique. Hommages à Jacques Schamp*, ed. E. Amato (adiuvantibus A. Roduit et M. Steinrück), Bruxellis 2006, pp. 363–377: 367–369.

⁴ Vide E. Amato, «An Unpublished *Ethopoea* of Severus of Alexandria», in *GRBS* XLVI, 2006, pp. 63–72: de ethopoeia in hac editione num. 8 agitur. Severo sane confuse tribuitur Tiberii rhetoris libellus ille qui *De figuris Demosthenicis* inscribitur a Bernardo de Montfaucon (*Bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum nova*, Parisiis 1739, p. 772).

iacere animadvertissem⁵, Severi parandae editioni operam dedi, ad hoc me maxime hortantibus magistro meo dilectissimo Iacobo Schamp atque discipulis meis qui seminarium philologicum in Universitate Friburgensi Helvetiorum a. MMVI habitum celebrarunt.

Severi progymnasmatum corpus, sicut scriptorum progymnasticorum Graecorum corpora cetera, e variis capitibus (fabula, narratio, chria, sententia, confirmatio, refutatio, locus communis, laus, comparatio, ethopoeia, descriptio, thesis, legis actio) a principio constare verisimillimum est. Quorum capitum quidem Alexandrini narrationes tantum atque ethopoeiae traditae sunt. Cum nullus liber manu scriptus Severi haec tota praeexercitamenta servaverit (corpus paene omne servant codices Matritensis Gr. 4636 et Ambrosianus Gr. 409 tantum) atque haud raro in singulis capitibus nonnulla progymnasmata absint, perutile ac idoneum mihi videtur in libris manu scriptis recensendis necnon in eorum cognatione auctoritateque restituenda distincte de narrationibus et ethopoeiis hoc ordine disputare.

I. Narrationes

In secundo loco post fabulam et ante chriam descripta⁶, narrationis (Gr. διηγήματος) plurima testimonia exstant (narrationes nonnullas

⁵ Severus sophista omnino abest non solum in illo lexico linguae Graecae diligentissimo atque accuratissimo quod viri docti H. G. Liddell, R. Scott et St. Jones confecerunt (Oxonii 1940⁹; supplem. 1996), sed etiam in illo novissimo quod inscribitur *Diccionario Griego-Español* (dir. Fr. R. Adrados, Matriti 1980–). Praeterea, ab Albino Lesky viro de Graecarum litterarum historia optime merito neglectus, ipse sophista sero tantum in *Realencyklopädie* inclusus est (cf. K. Gerth, s.v. «Severos von Alexandreia», in *RE Suppl.* VIII, 1956, coll. 715–718).

⁶ De singulorum progymnasmatum ordine ac ratione, vide H. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik – Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, Monaci 1960, §§ 1106–1139 atque K. Berger, *Formgeschichte des Neuen Testaments*, Heidelbergi 1984, pp. 80–93; cf. etiam G. Reichel, *Quaestiones progymnasticae*, diss., Lipsiae 1909, pp. 46–114; B. Schouler, *La tradition hellénique chez Libanios*, I, Parisiis 1984, pp. 53–133; A. Pignani, Niceforo Basilace. *Progymnasmī e Monodie*, Neapoli 1983,

Aphthonius, Libanius, Nicolaus Myrensis, Ioannes Doxapatres, Nicephorus Basilaca, Georgius Pachymeres, ut aliquot tantum scriptores progymnasmatum commemorem, nobis praebent).

Severi sophistae narrationes sex, quarum omnes, ut Aphthonii verbis utar⁷, δραματικάι – praeter unam ιστορικὴν (narr. num. 4) – atque adseverativae rectaeque (i.e. ὁρθαὶ ἀποφαντικάι), traditae sunt haecce:

1. Τὸ κατὰ τὸ ἴον;
2. Τὸ κατὰ τὸν Ὑάκινθον;
3. Τὸ κατὰ τὸν Νάρκισσον;
4. Τὸ κατὰ τὸν Ἀρίωνα;
5. Τὸ κατὰ τὸν Ἰλκαρον;
6. Τὸ κατὰ τὸν Ὠτος καὶ Ἐφιάλτην.

Hunc ordinem, quem iam pro vulgato tenere potes, omnes Severi libri manu scripti servaverunt. Quod contra ad narrationum capitis dispositionem attinet, hoc ipse suspicatus sum cursu nixus rhetorico bene disposito scriptorum progymnasticorum Graecorum, qui διήγημα ante ἡθοποιῶσαν ponunt. In codice Matritensi sicut in Ambrosiano narrationes autem ethopoeiis postscriptae sunt⁸, quod manifesto usitatum ordinem (testibus e.g. Libanii et Nicephori Basilacae corporibus) perturbat.

pp. 13–31; H. Cichocka, «Progymnasma as a Literary Form», in *SIFC* x, 1992, pp. 991–1000; R. Webb, *The 'progymnasmata' as practice*, in Y. Lee Too (ed.), *Education in Greek and Roman Antiquity*, Lugduni Batavorum - Bostoniae - Coloniae 2001, pp. 289–316; M. Kraus, s.v. «Progymnasmata, gymnasmatata», in *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* VII, Darmstadii 2005, coll. 159–167.

⁷ Ad narrationis progymnasticae antiquorum Graecorum rhetorum definitionem ac descriptionem (qua de re, cf. Amato/Ventrella, *Progimnasmi*, op. laud., cap. II.1.1), vide imprimis Aphthon., *progymn.* 2 (pp. 113–114 Patillon) et Ps.-Hermog., *progymn.* 2 (pp. 183–185 Patillon), sed etiam Nicol., *progymn.* pp. 11, 11–17, 13 Felten.

⁸ Re vera codex Matritensis ethopoeiam num. 2 (quae deest in B) post narrationes transcripsit.

CODICES⁹. Librorum ad scholarum usum exempla praecipua, narrationum Severi codices – quorum exemplis luce impressis uti mihi licuit omnium, praeter **B** quem ipse in bibliotheca Ambrosiana contuli – exstant hi:

- A. Matritensis Gr. 4636 (N-115)¹⁰, misc., chart. (mm. 198 x 150), XV saec. med. vel ex., ff. II + 263 comprehensus, scripta selecta rhetorum ac oratorum (quorum Aelius Aristides, Libanius et Choricus Gazaetus) continens. Compositus atque ex parte exaratus a Constantino Lascari aetate provento¹¹, qui civitati Mes-sanensi donavit, codex in possessionem venit Ducae de Uceda a. 1690. Severi narrationes omnes, quibus praecedunt ethopoeiae num. 3.4.5.9 (ff. 210–212r), in ff. 212–213v exstant; sequitur in eodem folio ethopoeia num. 2.
- B. Mediolanensis Ambrosianus Gr. 409 (G 69 sup.)¹², misc., chart. (mm. 297 x 215), aa. MCDLIV–MCDLXIII, ff. II + 345, Aeschinis, Aelii Aristidis, Themistii, Iuliani nonnulla complec-

⁹ Codicum notas crassioribus litteris impressas primus praescripsi.

¹⁰ Codicem diligenter descripserunt G. de Andrés, *Catálogo de los códices griegos de la Biblioteca Nacional*, Matriti 1987, pp. 169–174 et A. Bravo García, «El Matritensis BN 4636 (N 115), ff. 109–119v del *Ion* platónico: un estudio codicológico, paleográfico y crítico I: notas de codicología», in *Revista del Colegio Universitario de Ciudad Real. Cuaderno de Filología* II, 1983, pp. 3–43; id., «El Matritensis BN 4636 (N 115), ff. 109–119v del *Ion* platónico: un estudio codicológico, paleográfico y crítico II: notas de paleografía», in *Faventia* VI/2, 1984, pp. 33–78.

¹¹ Quod ex inscriptione in f. 191v apposita deduci potest: Κωνσταντῖνος ὁ Λάσκαρις καὶ ταύτην ἐξέγραψε λυγρῶ ἐπὶ γήραος οὐδῶ. Voluminis vero inscriptio (f. I) exhibet adnotatiunculam hanc: Κωνσταντῖνου τοῦ Λασκάρεως κόπτος καὶ κτῆμα. ἐνταῦθα πάμπολα περιέχεται καὶ παλαιῶν καὶ νέων λογίων ἀνδρῶν τῶν καθ' ἡμᾶς γενομένων ἐπιτάφιοι τε πλεῖστοι καὶ μονῳδίαί. De Constantino, vide T. Martínez Manzano, *Konstantinos Laskaris Humanist – Philologe – Lehrer – Kopist*, Hamburgi 1994, praes. pp. 296–297 et p. 346.

¹² Quod ad enarrationem codicis attinet, vide E. Martini – D. Bassi, *Catalogus codicum graecorum Bibliothecae Ambrosianae*, I, Mediolani 1906, pp. 409–411. Ad temporum notationem, cf. etiam H. Schenkl, *Beiträge zur Textgeschichte der Reden des Themistios*, Vindobonae 1919, p. 61.

tens. Fuit olim Ioannis Doceiani¹³, qui ex parte codicem ipse transcripsit, deinde in collectionem Ioannis Vicentii Pinelli pervenit. Severi narrationes omnes continet, quae ff. 317v–318 occupant; praecedunt ethopoeiae num. 3.4.9.5 (ff. 316v–317v).

- C. Vaticanus Gr. 900¹⁴, misc., chart., ff. I + 218 (mm. 250 x 175 vel 190 x 130), nonnulla Aphthonii, Hermogenis, Nicolai Myrensis, Aelii Aristidis continens. Folia Severi narrationes omnes complectentia (ff. 209r–v), quae mutila narrationis num. 1 exordio sunt (inc. τῇ βοῇ νέμεσθαι), saec. XIV in. tribuenda. Fuit olim ut videtur Manuelis Bullotes¹⁵, deinde Bartholomaei de Columnis Chii¹⁶. Usus est Laurentius Alexander Zacagnius Vat. Bibl. praefectus, teste inscriptione in f. 209 appositae: «Hae narrationes diversis verbis eadem fere continent quae in Libanii narationibus de eisdem rebus ab Allatio editis habent»¹⁷.
- D. Vaticanus Gr. 1891¹⁸, misc., chart. (mm. 215 x 150), ff. 116 constans, ad saec. XIII vel XIV referendus, tribus saltem manibus

¹³ De libris manu scriptis a Doceiano exaratis, vide M. Vogel – V. Gardthausen, *Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance*, Lipsiae 1909, pp. 169–170 una cum Ch. G. Patrinelis, «Ἑλληνες κωδικογράφοι τῶν χρόνων τῆς ἀναγεννήσεως», in *Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* VIII–IX, 1958–1959, pp. 63–125: 79.

¹⁴ In enarrationem codicis, vide P. Schreiner, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices manu scripti recensiti. Codices Vaticani Graeci. Codices 867–932*, In *Bibliotheca Vaticana* 1988, pp. 82–87.

¹⁵ Quod intellegi potest ex inscriptione f. 215v. De hoc scriba, vide Vogel–Gardthausen, *Die griechischen Schreiber*, op. laud., p. 275 atque E. Trapp, *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzzeit*, II, Vindobonae 1977, s.v. (n. 3087).

¹⁶ Vide notam in f. 8^v appositam. De hoc possessore, vide A. Campana, «Chi era lo stampatore Bartolomeo de Columnis», in *Studi e ricerche sulla storia della stampa del Quattrocento*, Mediolani 1942, pp. 1–32.

¹⁷ Quam in rem, cf. J. Bignami-Odier, *La Bibliothèque Vaticane de Sixte IV à Pie XI*, In *Civitate Vaticana* 1973, index; P. Canart, *Les Vaticani graeci 1487–1962*, In *Civitate Vaticana* 1979, p. 92, n. 46.

¹⁸ Codicem diligenter descripsit P. Canart, *Bibliothecae Apostolicae Vaticanae Codices manu scripti recensiti. Codices Vaticani Graeci. Codices 1475–1962*, In *Bibliotheca Vaticana* 1970, pp. 520–528. Vide etiam P. Schreiner, *Geträumte Topographie: Isidor*

confectus. Fuit olim cardinalis Isidori Rutheni. Severi continet narrationem num. 4 tantum (f. 33v–34).

- E. Parisinus Gr. 3115¹⁹, misc., chart., pp. 90 comprehens., saec. XVII, manu Emmerici Bigot. Severi narrationes omnes in pp. 19–21 exstant; praecedunt ethopoeiae num. 3.4.9.5 (pp. 15–19).

Horum tantum Matritensis **A** et Ambrosianus **B** recensiti et adhibiti sunt a superioribus editoribus. Iam videamus, quae intercedat ratio inter codices.

CODICVM COGNATIO ET IN NARRATIONIBVS RESTITVENDIS AVCTORITAS. Ex exitu collationis deducere potes omnium librorum manu scriptorum unum fuisse deperditum archetypum ω , e quo fluxerunt α , supposita communis stirps pro Matritensi **A** et Ambrosiano **B** inter se artiore affinitate coniunctis, et β , supposita communis stirps pro **C D** multis auctis coniecturis erudit.

In prima classe quidem codex **A**, quem Iacobsius eiusdem vel minoris momenti ac **B** aestimat, sane hoc maioris pretii videtur. In narrationum textu constituendo igitur Matritensis plus Ambrosiano valet.

Etenim Ambrosianus **B** exhibet pro Matritensi **A** lectiones singulares hasce: p. 357.5 γεγονός] -ώς; 538.20 (tit.) ιστορικόν post Ἀρίωνα add.; 538.25 ἀναβάλετό; 538.26 τὴν ναῦν; 539.2–3 φύσαντος] φήσαντος; 539.8 διατήξαντος om. Harum duae tantum (538.20 [tit.] ιστορικόν; 538.26 τὴν ναῦν) – una cum ἐρώμενος (538.13 e 15) pro quo codex **A** ἐρωμένος tradit – reperiri potest in **C**, qui vice versa lectiones singulares haud paucas exhibet: 537.8 δι' αὐτήν] δι' αὐτόν; 537.11 ἀνθεσι] ἀστράσι; 537.11 τῆς κόρης] τοῦ βίου; 537.12 γέγονεν ἡ γυνή] γέγονε τῆς γυναικῆς; 537.16 ἐραστήν] ἐργαστήν; 538.10 πηγὴν] τὴν γῆν; 538.14 πηγὴν] γῆν; 538.21–22 πρὸς κιθάρας ἡσκεῖτο τέχνην] προσκιθαρήσαιο καὶ τέχνην; 538.25 μουσικῆς] τέχνης; 538.27 ἐκριφθέντα] ἀφικόμενον;

von Kiev, ein unbekanntes Kloster und die Justiniansäule zu Beginn des 15. Jahrhunderts im Vat. gr. 1891, in *Mélanges Gilbert Dagron*, Parisiis 2002, pp. 553–560.

¹⁹ Pro codicis notitia, vide H. Omont, *Inventaire sommaire des manuscrits grecs de la Bibliothèque de Paris et des Départements*, III, Parisiis 1888, p. 109.

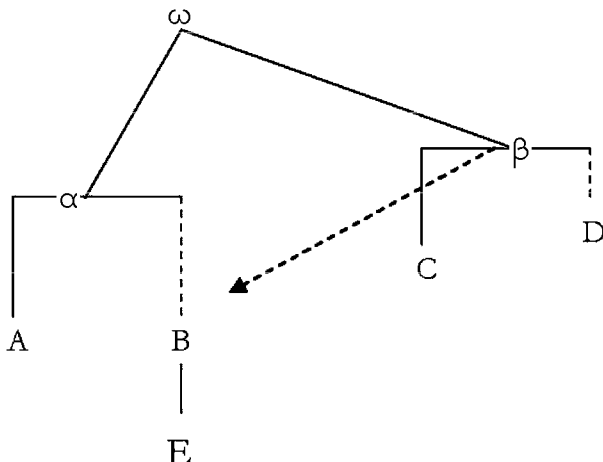
538.28 τὸν om.; 538.29 ἐξέσωσε] διέσωσε; 538.29 σχήματος] ἰστάμενος; 539.1 (tit.) Ἰκάρου] Ἰκάριον; 539.2 Δαίδαλου] Δαίδαλος; 539.5 πτηνοῦ] πόθου; 539.8 ἀπώλετο] κατέρχετο; 539.8–9 διατήξαντος] συντήξαντος; 539.9 κάντεῦθεν] καὶ πεσών; 539.12 Ἀλωέως; 539.16 δὲ ἐπὶ] δ' ἐπὶ; 539.16 ἐνὶ κεραυνῷ] σκεπτῷ. Liber **A** autem cum **C** consentit in duobus locis tantum: 537.5 γεγονός; 539.2–3 φύσαντος.

Incertum est quo loco **D** unam tantum narrationem complectens disponendus sit. Sed tamen, quod codex ter saltem cum **C** consentit (538.26 τὴν ναῦν; 538.27 ἀφικόμενον; 538.28 διέσωσε), facile deduci potest eum, multis auctum coniecturis²⁰, familiae eiusdem esse atque Vaticanus **C**. Quod ad Vaticanum **D** attinet, lectiones singulares haud paucas praebet: 538.20 (tit.) τὸν Μεθυμναῖον post Ἀρίωνα add.; 538.21–22 πρὸς κιθάρας ἡσκεῖτο τέχνην] πρὸς κιθαρίζειν τέχνην ἐκέκτατο; 538.22 δὲ τυράννω om.; 538.25 ἀνεβάλετό τι τῆς μουσικῆς] ἀνελάβετο τι μέλος ἐπιθανάτιον; 538.25 τις post δελφὶν add.; 538.27 τὸν om.; 538.28 παρὰ] περὶ; 538.29 σχήματος] ὁχούμενος. Pro codice **C** autem (sicut pro **B**) Vaticanus **D** (una cum **A**) verbum ἱστορικόν (538.20 [tit.]) omittit. Consentit cum **B C** contra **A** in 538.26, ubi τὴν ναῦν pro τῇ νηϊ traditur.

Nullius momenti denique Parisinus **E**, qui Severi narrationes continet a libro **B** sane descriptas et quibusdam auctas erroribus.

Quae omnia de codicum cognatione hucusque indagavi et disse-rui uno conspectu proponere atque adumbrare licet. Itaque hinc stemma codicum potest effici tale:

²⁰ Quarum unam saltem graviolem – ingenii ut videtur eruditorum monu-mentum – mihi liceat enumerare: in narr. num. 4 (l. 4) codex **D** lectionem τι μέλος ἐπιθανάτιον pro τι τῆς μουσικῆς ceterorum librorum manu scriptorum praebet. Iunctura μέλος ἐπιθανάτιον, quae sane Arionis naeniam significet, in Arionis narrationibus tantum Ioannis Tzetzae (*Chil.* I, 403–404: [αἰτεῖ...] καὶ κιθαρίσαι / μέλος ἐπιθανάτιον) atque Theodori Hexapterygi (*progymn.* 2, 23 Hörandner: [αἰτεῖται...] καὶ μέλος ᾄδειν ἐπιθανάτιον) invenitur.

Si Parisinum E excipes, cum is apographon sit, libri manu scripti qui supersunt omnes magni momenti sunt ad Severi textum restituendum, quam ob rem eorum variae lectiones omnes in apparatu indicandae erunt. Quae cum ita sint, maximam ipse in verbis eligendis a codicibus traditis prudentiam esse adhibendam duxi, unoquoque in loco lectionem praeferens quam scriptoris necnon sui temporis scribendi ratio, consuetudo atque clausula illa, quam Severo fuisse acceptissimam iamdudum viri docti animadverterunt²¹, optimam atque praestantissimam esse ostenderet.

DE GEOPONICORVM IN SEVERI TEXTU CONSTITVENDO AVCTORITATE. Iam diu viri docti – quorum Wilhelmus Gemoll²² et Ioannes

²¹ Cf. enim Hörandner, *Der Prosarhythmus*, op. laud., p. 71 et Steinrück, *Éthos et rythme*, op. laud.: nempe sophista in verborum ambitu concludendo postremum sententiae verbum saepius per παροξύτονον quam per προπαροξύτονον adhibuit, syllabis duabus praepositis accentu carentibus, rarius autem ὀξύτόνω verbo usu duas praeposuit syllabas accentu carentes.

²² *Untersuchungen über die Quellen, den Verfasser und die Abfassungszeit der Geoponica*, Berolini 1883, pp. 18–20.

Iacobsius²³ – Severi διηγήματα num. 1 et 3 in *Geoponicorum* recensione quae recentior dicitur²⁴ refluī intellexerunt, compilatoris nobis ignoti opera Constantini VII Porphyrogeniti imperatoris temporibus. Etenim Severi narrationes duae – necnon narrationes in *Geoponicorum* libro XI aliae eodem modo a progymnasmatum corporibus antiquioribus deductae²⁵ –, «inserted at appropriate points prefatory to the discussion of individual plants in book 11»²⁶, abesse videntur in recensione saec. VI quae vetustior dicitur (scilicet Cassiani Bassi nunc deperditae Ἐκλογαί), ut ex translationibus in orientis lingua tribus deduci potest²⁷.

²³ Op. laud. infra, p. XXII.

²⁴ De *Geoponicorum* compositione, vide E. Oder, «Beiträge zur Geschichte der Landwirthschaft bei den Griechen», in *RbM* XLV, 1890, pp. 89–99, 212–222 et ibid. XLVIII, 1893, pp. 1–40; E. Fehrle, *Richtlinien zur Textgestaltung der griechischen Geponica*, Heidelbergae 1920; eund., *Studien zu den griechischen Geponikern*, Lipsiae-Berolini 1920; cf. etiam P. Lemerle, *Le premier humanisme byzantin: notes et remarques sur enseignement et culture à Byzance des origines au Xe siècle*, Parisiis 1971, pp. 288–292.

²⁵ De capitibus agitur num. 4 (Περὶ κυπαρίσσου), 10 (Περὶ πίτυος), 15 (Περὶ δενδρολίβανου), 29 (Περὶ κίττου) – a Nicolao Myrensi deducta (cf. Nicol. *narr.* 12; 8; 4; 5 Walz hoc ordine) – et 17 (Περὶ ῥόδου) – ab Aphthonio (*progymn.* 2, 5 [p. 114 Patillon]). Caput num. 2 (Περὶ δάφνης) in Sch. in Hom., *Il.* 1, 14 invenitur.

²⁶ Sic scripsit R. Rodgers, «Κηποποιία: Garden Making and Garden Culture in the *Geponika*», in A. Littlewood, H. Maguire, J. Wolschke-Bulmahn (edd.), *Byzantine Garden Culture*, Vasingtoniae 2002, pp. 159–175: 169, qui tamen Severum non agnoscit.

²⁷ Antiquior est translatio in lingua Persica mediaevali (*Pahlavi*) saec. VI/VII facta, cui titulus est *Warz-nama*. Ab ea duae Arabicae translationes saec. VIII (*F. al-farisiya*) atque saec. IX (*F. ar-rumiya*) originem traxerunt. De Arabica *Geoponicorum* traditione, vide M. Ullmann, *Die Natur- und Gebeimwissenschaften im Islam*, Lugduni Batavorum 1972, pp. 433–436; B. Attié-Attié, «L'origine d'al-falāḥa ar-rūm iya et du pseudo-Qusṭus», in *Hespéris Talmuda* XIII, 1972, pp. 139–181; F. Sezgin, *Geschichte des arabischen Schrifttums*, IV, Lugduni Batavorum 1971, pp. 310–318 et V, 1974, p. 427. Pro bibliographia, vide J. L. Teall, «The Byzantine Agricultural Tradition», in *DOP* XXV, 1971, pp. 35–59; cf. etiam K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527–1453)*, Monaci 1897², p. 262.

Haec omnia²⁸ iucundissima sunt minus ad Severi textum constituendum quam ad fortunam inquirendam progymnasmatum, quae in scholis praecipue iterum adhibita et accomodata in dupla vel nova exemplaria desinunt atque sub nomine illius, qui ea retractavit, traduntur. Quin etiam, cum scholarum monumenta sint, progymnasmata parum usurpatione tecta sunt²⁹.

Exemplum unum afferre mihi liceat: Nicephori Basilacae progymn. num. 41 Pignani, quod in nonnullis libris manu scriptis (Vat. Gr. 1584 et Mosqu. Syn. 292) Simeoni Metaphrasti adscriptum est³⁰, in cod. Buchur. Gr. 508 (594) ipsi Nicephoro, in cod. Athen. 'Εθν. Βιβλ. 480 contra anepigraphum iacet. In codicibus autem quibus Simeoni tributum continetur, praexercitamentum istud partim ab eodem, quod sub Nicephori nomine traditur, differt. Agitur, ne sim nimius, de textu altero, toto plane retractato, cuius constitutio cavendum est ne in Basilacae libris manu scriptis nitatur³¹. Non raro enim accidebat ut «i docenti attingevano ad *Aufsatzbücher* precedenti per poi approntare spesso di propri, nel corso della loro attività di insegnamento³²».

E quibus quid mirum igitur Severi si narrationes duae, sorbitae in illo collectaneo Byzantino de re rustica, litterarum monumenta

²⁸ De quibus sic scripsit Rodgers (*Garden Making*, op. laud., p. 169): «The narrations they are incorporated into a compendium that preserves “the advice of the ancients” is not without interest to show at least a mild tolerance of paganism that could be intellectually consistent with Byzantine classicism».

²⁹ De re, vide A. Stramaglia, «Le *Declamationes maiores* pseudo-quintilianee: genesi di una raccolta declamatoria e fisionomia della sua trasmissione testuale», in Amato, *Approches de la Troisième Sophistique*, op. laud., pp. 555–584: 565.

³⁰ Ipsi vero Simeoni tribuit Leo Allatius (*De Symeone scriptis diatriba*, Parisiis 1664, pp. 245–253 = PG CXIV, coll. 209–218), quem secutus est Io. Patousas (Εγκυκλοπαιδεία φιλολογική, II, Venetiis 1780², pp. 397–403). Dubius utri (Nicephoro an Simeoni) tribuat est vir doctus Hörandner, *Der Prosarhythmus*, op. laud., pp. 94–95. De re, vide Pignani, *Niceforo Basilace*, op. laud., pp. 53–57.

³¹ De re, vide Pignani, *Niceforo Basilace*, op. laud., p. 55.

³² Sic scripsit recte A. Stramaglia, «Amori impossibili. PKöln 250, le raccolte proginnasmatiche e la tradizione retorica dell'amante di un ritratto», in *Studium declamatorium. Untersuchungen zu Schulübungen und Prunkreden von der Antike bis zur Neuzeit*, edd. B.-J. et J.-P. Schröder, Monaci – Lipsiae 2003, pp. 213–239: 230.

nova atque plane tota, ut dicitur, anonymi *Geoponicorum* auctoris creaverunt? Alioquin, si narrationes Severi istae in libris manu scriptis nullis extitissent, ambae ipsi anonymo *Geoponicorum* auctori tributae essent³³.

Utcumque se habent ista (quae, ut videbimus, ad ethopoeias quoque pertinent), mihi utile hic videtur pro utraque Severi narratione respondentes *Geoponicorum* retractationes transcribere, quo maius omnia et mutationes et additamenta perspicua sint.

Διήγημα τὸ κατὰ τὸ Ἴον
(Sev. narr. 1)

Ἴον τὸ ἄνθος, ἐξ' ἧς ὀνομάζεται γέγονεν ἥρα μὲν γὰρ ὁ Ζεὺς τῆς Ἰοῦς, ἐρών δὲ ἐπλησίαζε· καὶ συνῶν λαθεῖν ἐπειράτο τὴν Ἥραν καὶ τὸν ἔλεγχον μεταβολὴν ἐποιοεῖτο τῆς φύσεως· καὶ τὸ γεγονὸς ὑποκλέψαι δοκῶν, εἰς βοῦν μεταβάλλει τὴν ἀνθρωπον· τιμῶσα δὲ ἡ γῆ τὴν τοῦ Διὸς ἐρωμένην, ἄνθος ἀνῆκε τῇ βοί νέμεσθαι· καὶ γεγονὸς δι' αὐτὴν, ἐξ' αὐτῆς ὀνομάζεται. Καὶ δηλοῖ τῆς κόρης τὰς τύχας τοῖς χρώμασιν· ἐρυθραίνεται μὲν γὰρ οἷα παρθένος, πορφύρεται δὲ οἷα βοῦς· καὶ λευκαίνεται δηλοῦν τὴν ἐν ἄνθεσι τῆς κόρης μεταβολὴν· ὅσα τε βλαστήματα φαίνεται, γέγονε γηγενῇ.

Περὶ τοῦ Ἰστορία
(*Geop.* XI, 22 Beckh)

Ἴον τὸ ἄνθος ἐξ' ἧς ὀνομάζεται γέγονεν. ἥρα μὲν γὰρ ὁ Ζεὺς τῆς Ἰοῦς, ἐρών δὲ ἐπλησίαζε. καὶ συλλαθεῖν ἐπειράτο τὴν Ἥραν καὶ τὸν ἔλεγχον μεταβολὴν τε ἐποιοεῖτο τῆς φύσεως. ἀλοὺς γὰρ ὁ Ζεὺς, καὶ τὸ γεγονὸς ὑποκλέψαι ζητῶν, εἰς βοῦν μεταβάλλει τὴν ἀνθρωπον. τιμῶσα δὲ ἡ Γῆ τὴν ἐρωμένην τοῦ Διὸς ἄνθος ἀνῆκε τὴν βοῦν νέμεσθαι, καὶ γεγονὸς δι' αὐτὴν ἐξ' αὐτῆς ὀνομάζεται. καὶ δηλοῖ τῆς κόρης τὰς τύχας τοῖς χρώμασιν. ἐρυθραίνεται μὲν γὰρ οἷάπερ παρθένος, πορφύρεται δὲ οἷα βοῦς, καὶ λευκαίνεται, δηλοῦν τὴν εἰς ἄστρον τῆς κόρης μεταβολὴν, ὅσα γὰρ τὸ βλάστημα φαίνεται, γέγονεν ἡ γυνή.

³³ Etenim ipsi Constantino Porphyrogenito tribuit docta mulier B. Koutava-Delivoria, «La contribution de Constantin Porphyrogénète à la composition des *Geoponica*», in *Byzantion* LXXII/2, 2002, pp. 365–380: 369–371; contra, E. Amato, «Costantino Porfirogenito ha realmente contribuito alla redazione dei *Geoponica*?», in *GFA* VIII, 2005, pp. 1–6.

Διήγημα τὸ κατὰ Νάρκισσον
(Sev. narr. 3)

Παραλόγου πάθους ὁ λόγος ὑπῆρξε παραλογώτερος· Νάρκισσος γὰρ ἦν ἐρῶν οἰκοθεν καὶ φθειρόμενος οἰκοθεν· ὥρα μὲν γὰρ διέφερε σώματος· ὅθεν δὲ τὴν ὥραν καὶ τὸν πόνον ἐκτήσατο· καταλαμβάνει γὰρ πηγὴν ὁ πτόμενος· θεατῆς δὲ τῆς οἰκείας μορφῆς καταστῆς, ἐραστῆς ὁ αὐτὸς καὶ θεατῆς κατεφαίνετο· ἦρα δὲ, ὅθεν αὐτὸς ἐκ αὐτοῦ καταφθείρεται· ἐρώμενος ἦν ἐραστὴν οὐ κτησάμενος· ἀλλ' ἐπὶ πηγὴν ἑαυτὸν ἐπαφεί, ἔστεργε μὲν τὴν σκιὰν ὡς ἐρώμενος· ἑαυτοῦ δὲ λαβόμενος, ἑαυτὸν ἐναφῆκε τοῖς ὕδασι· καὶ παραψυχὴν τοῦ πάθους ζητῶν βίου στέρησιν εὖρατο, τοσοῦτον τῆς τελευτῆς ὀνησάμενος ὅσον εἰς τέλος μεταπεσεῖν· καὶ δηλοῖ τὴν μνήμην ὁμωνύμῳ βλαστήματι.

Περὶ Ναρκίσσου ἱστορία
(Geop. XI, 24 Beckh)

Παραλόγου πάθους λόγος ὑπῆρξε παραλογώτερος. Νάρκισσος γὰρ ἦν μειράκιον ἐρῶν οἰκοθεν καὶ φθειρόμενος οἰκοθεν· ὥρα μὲν γὰρ διέφερε σώματος, ἔνθεν δὲ τὸ ἐρᾶν καὶ τὸ πόθον ἐκτήσατο· καταλαμβάνει γὰρ πηγὴν ὡς πτόμενος, θεατῆς δὲ τῆς οἰκείας μορφῆς καταστῆς ἐραστῆς ὁ αὐτὸς καὶ ἐρώμενος ἐγένετο. ἐρῶν δὲ αὐτὸς ἑαυτοῦ δειφθείρετο. ἐπὶ πηγὴν οὖν ἐλθὼν ἔστεργε μὲν τὴν σκιὰν ὡς ἐρωμένην, ἥττεθεις δὲ καὶ ἑαυτοῦ λαβόμενος ἐπὶ τοῖς ὕδασι τῆς πηγῆς ἑαυτὸν ἐπαφῆκε, καὶ παραψυχὴν τοῦ πάθους ζητῶν βίου στέρησιν εὖρατο, τοσοῦτον τῇ τελευτῇ ὀνηθεῖς, ὅσον εἰς ἄνθος τῇ ὁμονύμῳ μνήμῃ τῆς βλάστης μεταβληθεῖς.

Si commorari in pretio ac auctoritate harum rerum novarum minus convenit, confirmare attamen necesse est nobis omnino vitandum esse ex *Geoponicis* Severi textum constanter constituere³⁴ praeter locos illos sane corruptos atque vitiatos, quos tantum sanare possumus auxilio collectanei Byzantini³⁵.

Haec de libris manu scriptis et de *Geoponicis*, quatenus ad Severi narrationes pertinent: videamus nunc editiones.

³⁴ Hac via perperam profectus est Ioannes Iacobsius ad narr. num. 1 constituendam: vide infra, p. XXII.

³⁵ Ad rem vide Amato, *Noterelle critico-testuali*, op. laud., pp. 190–191.

EDITIONES. Severi narrationes quae in Matritensi **A** exstant primus Ioannes Iriartus edidit a. MDCCCLXIX in volumine (pp. 461–462) quod *Regiae bibliothecae Matritensis codices Graeci manuscripti* inscribitur.

Quam editionem, nulla codicum recensione adhibita atque omnibus fere erroribus erratisque proximi editoris renovatis³⁶, descripsit a. MDCCCXXXII Christianus Walz in primo tomo (pp. 537–359) illius operis cui *Rhetores Graeci* inscriptio est.

Post viginti fere annos A. Westermannus, dum Graecorum poeticae historiae scriptorum omnium perquam diligentem instituit recensionem, Severi narrationes omnes edidit in opere cui titulus est *ΜΥΘΟΓΡΑΦΟΙ* (pp. 362, 363, 373–374, 378, 387). Quamquam ipse codicem Matritensem conferre non maluit (ex quo eadem ac Iriarti peccata³⁷), egregie textum receptum nonnumquam emendavit.

Anno MDCCCXCIX Ioannes Iacobsius in dissertatione philologica inaugurali de progymnasticorum studiis mytographicis, in Universitate Marpurgi Cattorum habita, Severi narrationes edidit omnes (pp. 43–44; 64–65; 22–23; 41–42; 18–19), praeter narr. num. 3, cuius variae tamen lectiones in apparatu ad *Geop.* XI, 24 (pp. 52–53) adnotantur. Aliter ac superiores editores in textu restituendo Iacobsius primum Ambrosiano **B** nimis extollens³⁸ nititur, quem codicem insignem iam fecerat Bernardus de Montfaucon in opere quod *Diarium Italicum* inscribitur (Parisiis 1702).

Iacobsius quoque vero Matritensem **A** conferre mittit³⁹; quam ob rem eadem menda ac Iriarti exhibet⁴⁰. Ipse autem cum proximos

³⁶ Cf. Chr. Walz, *Rhetores Graeci*, I, Stuttgartiae 1832, ubi p. 356 haec legimus: «Narrationes ex Iriarto descripsi, nusquam alibi inveni».

³⁷ Unum locum narrationis num. 1 (p. 537.12) lectori insignem facio, ubi Iriartus, quem uterque editor secutus est, γέγωνε γηγενῆ perperam legit pro codicis γέγωνεν ἢ γυνή, quae verba confirmat Ambrosianus **B** (una cum *Cyp*).

³⁸ Ex indice in p. 12 appositio depromere possis ter codicem **B**, quater **A** lectionem deterioiorem exhibere. Re vera deteriorum cod. **A** lectionum duae ipsius Iriarti lectioni tribuendae sunt (vide infra, n. 40).

³⁹ Cf. J. Jacobs, *De progymnasticorum studiis mytographicis*, diss., Marpurgi Cattorum 1899, ubi p. 1 haec legimus: «Codicem Iriarti Matritensem retractandum non curavi».

⁴⁰ Duo exempla tantum mihi placet lectori significare: in narratione num. 1 (p. 537.12) tenet ipse pro propria Matritensis lectione verba quae vero Iriarti